

# شیوه های آموزش خداشناسی به کودکان

## (هفت تا دوازده سال)

استاد راهنما: سرکار خانم سمیه عاقل نهند<sup>۱</sup>

گردآورندگان: فاضله حسینی، رضوان رهبر سادات، فائضه جدیری حیاتی<sup>۲</sup>

### چکیده

با نگاهی حکیمانه به عالم هستی و انسان ها درمی یابیم، این آفرینش هدفدار بوده و هدفی جز رسیدن به کمال را دنبال نمی کند. لذا چون خداوند متعال کمال مطلق است، پس هدف از آفرینش عالم امکان و انسان ها و تمام موجودات خود خداست. با این توضیح لازم می آید شناختی کافی و وافی در مورد مبدا و مقصد عالم امکان به کودکان آموزش داده شود؛ چرا که تنها راه سعادت بشری ایمان به خداست ایمانی که مقدمه اش معرفت الی الله است.

کسانی که خواهان آموزش خداشناسی به فرزندان خود هستند، ناگزیر باید با ضرورت شناخت خداوند راه های شناخت خداوند آشنایی داشته باشند. همچنین آشنایی اجمالی با ویژگی های روانی کودک، می تواند برای اولیا و مربیان راهگشا باشد. زیرا که، استحکام پایه های اصلی زندگی به دوران کودکی و چگونگی گذران کودکی بستگی دارد. بنابراین آگاهی از ویژگی های روانی، شناختی و... کودک برای نیل به یک آموزش پویا و موفق، امری ضروری است. کودک در دوره ی دوم کودک، بیش از آنکه به مفاهیم ذهنی اهمیت دهد، مسایل عینی را قبول دارد. لذا به جهت عدم انتزاع باید از شیوه هایی مثل: بازی، داستان، شعر، نمایش و روش هایی از این قبیل، برای آموزش یاری جست.

---

<sup>۱</sup>-استاد راهنما حوزه علمیه صادقیه تبریز

<sup>۲</sup>-طلاب حوزه علمیه صادقیه تبریز، پایه دوم

### مقدمه

مهم ترین و اصلی ترین عامل حفظ آرامش در محیط خانه و جامعه، احساس حضور خداوند در همه ی زمان ها و مکان هاست؛ و این مهم حاصل نمی شود مگر با شناخت درستی که انسان از خداوند متعال پیدا می کند. حاضر و ناظر دانستن خدا، آدمی را از ارتکاب به گناه باز می دارد و آرامش حقیقی را به ارمغان می آورد. «استاد مطهری» در این باره می فرماید: هر اندازه که ایمان مذهبی انسان بیشتر باشد، کمتر معصیت می کند، معصیت کردن و نکردن، دایر مدار علم و آگاهی نیست، بلکه دایر مدار غفلت و تذکر است. به هر اندازه که انسان غافل باشد، یعنی خدا را فراموش کرده باشد، بیشتر معصیت می کند و هر اندازه که خداوند بیشتر به یادش بیاید، کمتر معصیت می کند. اگر کسی همیشه خداوند در نظرش باشد، طبعاً هیچ گاه گناه نمی کند.<sup>۱</sup> پس برای اینکه انسان توفیق زندگی مملوء از آرامش را داشته باشد، بایستی به خداوند متعال شناخت پیدا کند؛ و در اثر این شناخت، خدا را در همه جا حاضر یافته، معصیت نکند؛ در این صورت است که آرامش حاصل می آید.

بنابراین، بعد از بررسی ضرورت شناخت خداوند، راه های خداشناسی، ویژگی های خداشناسان و پرداختن به مسأله شناخت، به ویژگی های روانی کودکی دوره دوم پرداخته شده است. این پژوهش بر آن است تا به بررسی شیوه های آموزش خداشناسی به کودکان در دوره ی دوم کودکی بپردازد؛ در انتهای مقاله، بعد از پرداختن به همه

---

<sup>۱</sup> گفتارهای معنوی، مرتضی مطهری، ص ۸۵-۸۶

ی مطالب فوق، شیوه‌هایی که می‌تواند اولیاء و مربیان را در راستای ارائه‌ی شناخت بهتر از خداوند به کودکان یاری کند، ذکر شده است.

## مفهوم‌شناسی واژه‌های کلیدی

### شیوه

شیوه در کتاب‌های فارسی معانی گوناگونی دارد: نظیر: طرز، روش، طریقه، اسلوب، سبک.<sup>۱</sup> در اصطلاح به معنای «راه انجام هر کاری» است. از این رو شیوه و روش تدریس نیز عبارت از راه منظم، با قاعده و منطقی برای ارائه درس می‌باشد.<sup>۲</sup> مقصود از شیوه در این بحث، عبارت از ساز و کارها و شیوه‌های ایجاد ویا دگرگون‌سازی رفتار و ویژگی‌های کودک می‌باشد.

### آموزش

آموزش در کتاب‌های فارسی به معنی یاد دادن، تعلیم و آموختن تعریف شده است.<sup>۳</sup> در اصطلاح، برای آموزش تعریف‌های متعددی شده است، از جمله، راغب در مفردات می‌نویسد: «التَّعْلِيمُ اخْتَصَّ بِمَا يَكُونُ بِتَكَرُّرٍ وَ تَكَثِيرٍ حَتَّى يَحْصُلَ مِنْهُ أَثَرٌ فِي نَفْسِ الْمُتَعَلِّمِ»<sup>۴</sup> آموزش آن است که با تمرین و تکرار زیاد، از آن اثری در ذهن و نفس دانش‌آموز پدید آید. از نگاه برخی، «آموزش به معنای انتقال معلومات و مهارت‌ها به دیگران است. به طوری که این معلومات و مهارت‌ها به کار آیند و موجب تحول و دگرگونی در رفتار

---

<sup>۱</sup>. لغت نامه دهخدا، ماده شیوه

<sup>۲</sup>. کلیات روش و فنون تدریس، امان‌الله صفوی، ص ۲۳۸

<sup>۳</sup>. فرهنگ معین، ماده آموزش

<sup>۴</sup>. مفردات الفاظ قرآن، حسین بن محمد راغب اصفهانی، ص ۵۸۰

شوند.<sup>۱</sup> او از نگاه برخی دیگر، «آموزش بر این دلالت دارد که کسی (معلم یا مربی) کار می کند تا دیگری امری را واجد شود؛ به این معنی آموزش برای آن است که دانش آموز واجد علم و آگاهی گردد.»<sup>۲</sup>

## خداشناسی

خداشناسی در نزد اهل لغت به معنای «شناخت خدا» می باشد.<sup>۳</sup> و در معنای کنایی، کنایه از تدین و دینداری است.

و در اصطلاح، به دست آوردن معرفت و شناخت به خداوند متعال همراه با جمیع اوصاف او می باشد.

## ضرورت شناخت خداوند

شناخت خدا برای کودک امر مهمی است. زیرا، برای اینکه کودک تابع اوامر الهی باشد و بتواند خیر را از شر و خوب را از بد تشخیص دهد، اولین گام، شناخت است. همانگونه که امام صادق علیه السلام در تفسیر آیه ی شریفه ی «وَمَا خَلَقَ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»<sup>۴</sup> می فرمایند: «لِيَعْبُدُونِ أَيْ لِيَعْرِفُونِ» «برای آنکه مرا بپرستند، یعنی برای آنکه مرا بشناسند»

از یک سو، هدف خداوند از آفرینش کل هستی و موجودات شناخت مبدأ عالم امکان است؛ بدین معنا که، انسان تا زمانی که خدا را نشناسد، به هر درجه ای از علم و درک و فهم برسد، باز هم شناخت او نسبت به هستی و موجودات ناقص خواهد بود. گفتنی است، برتری انسان در مقایسه با دیگر موجودات، برخورداری از

---

<sup>۱</sup>. مبانی و اصول آموزش و پرورش، علی تقی پور ظهیر، ص ۲۸

<sup>۲</sup>. فلسفه تعلیم و تربیت، علی محمد کاروان و دیگران، ص ۳۳۶

<sup>۳</sup>. لغت نامه دهخدا، ماده خداشناسی

<sup>۴</sup>. ذاریات، آیه ۵۶

نعمت شناخت است؛ لذا در سایه ی این شناخت و ادراک است که انسانیت آدمی افزایش می یابد. با توجه به

اینکه، افضل ترین شناخت ها، طبق فرمایش امام علی علیه السلام،<sup>۱</sup> شناخت خداوند متعال است.<sup>۲</sup>

از سوی دیگر، انسان فطرتاً خداجوست و براساس این فطرت شناخت اجمالی و ابتدایی نسبت به خداوند

متعال دارد. ولی اکتفا کردن به این اندک شناخت عاقلانه نیست و نمی تواند به تنهایی خداشناسی کاملی را ارائه

دهد؛ بلکه صرفاً به عنوان زمینه ای برای رشد معرفت انسان به خداوند است؛ پس در کنار این خداجویی

فطری، باید گام های بلندتری هم برداشت.

متکلمین اسلامی نیز، دلایلی چند برای ضرورت پرداختن به مباحث خداشناسی برشمرده اند؛ برای نمونه، دفع

ضرر محتمل، لزوم شکر منعم<sup>۳</sup> و ارضای حس حقیقت جوئی انسان.

### **دفع ضرر محتمل**

هر موجود باشعوری همواره در تلاش است تا ضررهای محتمل را از خود دفع کند و در پی چاره ای است

تا راه این ضررها را مسدود کند. بر پایه ی آموزه های دینی و با مراجعه به تاریخ، می بینیم که رهبران الهی

همواره انسان ها را به سوی ایمان به مبدأ آفرینش فراخوانده اند و رسیدن به رستگاری را در سایه ی شناخت

خدا و ایمان به او بشارت داده اند؛ و این را هم یادآور شده اند که در غیر این صورت به عذابی سخت دچار می

شوند. به همین علت هر انسان مصلحت اندیشی در راه شناخت خداوند گام می نهد تا راه این کیفرها و

ضررهای احتمالی را مسدود کند.

### **لزوم شکر منعم**

---

<sup>۱</sup>. «مَعْرِفَةُ اللَّهِ سُبْحَانَهُ أَعْلَى الْمَعَارِفِ»

<sup>۲</sup>. باور به خدای مهربان، سید حسین اسحاقی، ص ۱۷-۱۹

<sup>۳</sup>. آموزش کلام اسلامی، محمد سعیدی مهر، ص ۲۶

«چیزهایی مثل عقل و هوا هستند که دیده نمی شوند ولی قطعاً وجود دارند.» این پاسخ در مقابل سؤالاتی

مثل: «چرا خداوند را با چشم نمی بینیم؟» مطرح می شود.

البته در مقابل سؤالات خداشناختی کودکان نباید از واژه هایی مثل ازلی، ابدی و... که ذهن کودک از درک آنها

عاجز است استفاده کرد، بلکه باید پاسخی داد که با نیازهای کنونی او در ارتباط باشد که برای نیل به این مقصود

باید به دو نکته توجه کرد:

الف) رشد فکری فرزندان در چه حدی است؟

ب) فرزند شما چه نیاز ویژه ای دارد؟

نکات قابل توجه هنگام پاسخ گویی به سؤالات خداشناسانه کودک

همچنین لازم می آید، در پایان به نکاتی که حین پاسخ گویی به سؤالات خداشناسانه ی کودکان، باید رعایت

شود، اشاره کنیم؛ مهم ترین این نکات به شرح زیر می باشد:

۱- گوش سپردن هشیارانه به پرسش ها

هرگز از شنیدن پرسش فرزند یا شاگرد خود احساس رنجش نکنید و حتی زمانی که جواب سؤالش را نمی

دانید، از گوش دادن به پرسش ها طفره نروید. توجه به سخنان فردی که سؤال می پرسد فشار روانی فرد سؤال

کننده را می کاهد.

۲- درک دقیق پرسش

پیش از پاسخ گویی به پرسش فرزند یا شاگردتان، به طور دقیق حوزه ی پرسش او و ماهیت آن را مشخص

کنید.

۳- پاسخ نمی دانم

هنگامی که پاسخ پرسشی را نمی دانید، از گفتن عبارت «نمی دانم» خجالت نکشید.

#### ۴- درنگ در پاسخ گویی

کودکان به دلایل بسیاری مانند خجالت کشیدن، تر از واکنش بزرگترها و مهارت نداشتن در بیان پرسش ها، خیلی وقت ها نمی توانند سریع و راحت پرسش خود را با شما در میان بگذارند و مجبور می شوند برای توضیح سؤال خود، مکرراً مکث کنند. مبادا پس از شنیدن بخشی از پرسش او، کار پاسخ گویی را آغاز کنید. حوصله کنید تا پرسش خود را به طور مفصل بیان نماید.

#### ۵- پاسخ نگفتن هنگام دل مشغولی

پدر، مادر، معلم و مربی- مانند دیگر انسان ها- همیشه از نشاط روحی و آمادگی برای گفت گویای ثمربخش برخوردار نیستند. در موقعیتی که شرایط روحی و جسمی مناسب ندارید، به جای طرح پاسخ های پخته و شتابزده، محترمانه از پرسشگر بخواهید که زمان دیگری سؤالش را مطرح کند.

#### ۶- پاسخ گویی به زبان ساده و پس از اندیشه و مطالعه

بهتر است پاسخ گویی با زبانی که در حد فهم کودک است، باشد. همچنین برای پاسخ گویی به پرسش فرزندان از او فرصت بگیرد و پس از اندیشه و مطالعه به او جوابی پخته و دقیق به او ارائه دهید.<sup>۱</sup>

---

<sup>۱</sup> خداشناسی قرآنی کودکان، غلامرضا حیدر ابهری، ص ۱۴-۲۰

## نتیجه گیری

موضوع شناخت از موضوعات اساسی است که همواره ذهن بشر را به خود معطوف داشته است. اینکه محتوای شناخت بایستی چه باشد و یا اینکه از چه راه هایی می توان به شناخت درست نائل شد و همچنین مطمئن ترین روش ها کدام است، از مهم ترین دغدغه های بشری بوده و هست. آدمی با هر سطح فکری و در هر سن و سالی به مسأله مبدأ و مقصد جهان هستی می اندیشد، و می کوشد شناختی در مورد آفریننده ی خود بیابد. حال اگر این شناخت در سال های اولیه کودکی و نوجوانی با روشهایی مناسب که برپایه ی ویژگی های روانی دوره کودکی بنا نهاده شده است، باشد کودک توانایی پذیرش بالایی می تواند داشته باشد. کودک به دنبال خدایی است که همه از او سخن می گویند و سؤالات فراوانی در مورد خداوند دارد. ارائه شناختی صحیح به کودکان در این دوره موجب ماندگاری شناخت و در نهایت تقویت ایمان و عقیده کودک می شود.

در این پژوهش ما به دنبال ارائه ی روش هایی برای آموزش خداشناسی به کودکان برمبنای ویژگی و خصوصیات کودکی بودیم. با توجه به این که این دوره از کودکی، دوره عملیات عینی است کودک منطقی تر از دوره ی قبل است و به اصل تمرکز، طبقه بندی، کیفیت اشیاء، مقایسه و مرتب کردن اشیاء توجه می کند، می توان از روش هایی چون بازی، شعر، نقاشی، داستان، تلفیق روش های فوق استفاده کرده و ماندگاری بیشتر به آموزش بخشیده و آن را در نهاد کودک عمیق تر کرد.

## کتاب نامه

- ۱-قرآن کریم
- ۲-نهج البلاغه
- ۳-اسحاقی، سید حسین، باور به خدای مهربان، قم، انتشارات خادم الرضا علیه السلام، ۱۳۹۰
- ۴-پاول هنری ماسن و جمعی از نویسندگان، رشد و شخصیت کودک، مترجم: مهشید یاسایی، چ یازدهم، نشر مرکز، تهران
- ۵-تقی پورظهیر، علی، مبانی و اصول آموزش و پرورش، تهران، انتشارات آگاه، ۱۳۷۶
- ۶-تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، مصحح سید مهدی رجایی، قم، دارالکتب الاسلامی، ۱۴۱۰ق
- ۷-حیدری ابهری، غلامرضا، خداشناسی قرآنی کودکان، چ پنجم، انتشارات جمال، ۱۳۸۶
- ۸-خانی، الناز، پایان نامه ی شیوه های آموزش باورهای دینی به کودکان (تا هفت سال)، مدرسه ی علمیه صادقیه تبریز، مهرماه ۱۳۹۴
- ۹-خدایی خیاوی، سیامک، روان شناسی بازی، چ اول، تبریز، احرار، ۱۳۸۰
- ۱۰-دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، انتشارات معاصر، ۱۳۷۴
- ۱۱-راغب اصفهانی، حسین بن محمد، مفردات الفاظ قرآن، پژوهش صفوان عدنان، الطبعه الاولى، دمشق، دارالقلم، ۱۴۱۶
- ۱۲-سعیدی، سهراب، دنیای ادبیات کودک و نوجوان، چ اول، قم، دارالتفسیر، ۱۳۹۰ق
- ۱۳-سعیدی مهر، محمد، آموزش کلام اسلامی ۱، قم، انتشارات کتاب طه، ۱۳۹۳
- ۱۴-شجاعی، محمدصادق، بازی کودک در اسلام، چ چهارم، قم، بوستان کتاب، ۱۳۸۹

- ۱۵- صفوی، امان الله، کلیات روش و فنون تدریس، چ پنجم، تهران، انتشارات معاصر، ۱۳۷۴
- ۱۶- طلائیان، زهرا، مقاله آموزش مفهوم خدا به کودک
- ۱۷- قمی، عباس، سفینه البحار، چ اول، قم، اسوه، ۱۴۱۴ق
- ۱۸- فرهنگ معین
- ۱۹- کاروان، علی محمد، فلسفه تعلیم و تربیت، تهران، سمت، ۱۳۷۲
- ۲۰- گریوانی، مسلم، خدایی که در این نزدیکی است، چ پنجم، مشهد، ضریح آفتاب، ۱۳۹۱
- ۲۱- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۶، بیروت، دارالحیاء، ۱۴۰۳ق
- ۲۲- محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۱، چ یازدهم، قم، دارالحديث، ۱۳۸۹
- ۲۳- مطهری، مرتضی، گفتارهای معنوی، قم، صدرا، ۱۳۶۴
- ۲۴- یحیی، هارون، دنیای شگفت انگیز بدن ما، مترجم: علیرضا عیاری، چ سوم، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان